

ISLOMNING TA'LIMOTLARI VA DINSHUNOSLIK

Bozorov Feruzbek

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
Samarqand filiali DI24-07 Guruh talabasi

Samatov Xurshid

Ilmiy rahbar.

Tel: +998-97-511-54-58. Gmail: bozorovferuzbek109@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15376283>

Annotatsiya. Ushbu maqola Islom dini ta'limotlarining asosiy jihatlarini, ayniqsa, aqida, fiqh va axloqiy ta'limotlarni chuqur o'rganishga qaratilgan. Islomning asosiy manbalari, jumladan, Qur'on, hadislar, ijmo' va qiyos kabi ahamiyatli elementlar yoritiladi. Aqida bo'limida Islomda e'tiqod tizimi va uning asosiy tamoyillari, fiqhda esa amaliy qoidalar va musulmonlarning hayotini tartibga soluvchi qonunlar taqdim etiladi. Axloqiy ta'limotlar, o'z navbatida, Islomda insonning axloqiy fazilatlarini rivojlantirish va jamiyatda adolat va tinchlikni ta'minlashga qaratilgan qoidalar to'plami sifatida o'rganiladi. Maqolada, shuningdek, dinshunoslik nuqtai nazaridan Islom dinining tarixiy va madaniy kontekstdagi o'rni, uning jamiyatdagi ahamiyati va zamonaviy sharoitdagi ta'siri ko'rsatiladi. Maqola Islom dinining ilohiy va amaliy tomonlarini tushunishga yordam beradi va dinshunoslik fanida muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: Islom dini, Qur'on, hadislar, ijmo', qiyos, fiqh, axloqiy ta'limotlar.

Kirish

Islom dini insoniyat tarixida muhim o'rin egallagan, o'zining boy ma'naviy merosi va chuqur ta'limotlari bilan jamiyat taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatgan dinlardan biridir. VII asrda Payg'ambar Muhammad (s.a.v) orqali Yaqin Sharqda yoyilgan bu din, bugungi kunda milliarddan ortiq kishilar e'tiqod qilayotgan eng yirik diniy tizimlardan biri hisoblanadi. Islom dini faqat diniy e'tiqodlar majmuasi emas, balki shaxsiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotga ham ta'sir etuvchi keng qamrovli ta'limotlar tizimidir.

Dinshunoslik esa, turli dinlarni, ularning kelib chiqishi, rivojlanishi, ta'limotlari va jamiyatdagi o'rnini o'rganuvchi ilmiy sohaga mansub fanni anglatadi. Islom dini dinshunoslik doirasida o'rganiladigan muhim obyektlardan biridir. Ushbu maqolada Islomning asosiy ta'limotlari, ularning hayotdagi tatbiqi va dinshunoslik fanida qanday o'rganilishi haqida fikr yuritiladi.

Islom ta'limotlarining asosiy manbalari

Islom dini o'zining mustahkam diniy asoslarini bir necha manbaga tayanib rivojlantirgan.

Asosiy manbalar sifatida Qur'oni karim va hadislar ko'rsatiladi, biroq ularning ta'siri bilan bir qatorda ijmo' (umumiy kelishuv) va qiyos (analogik xulosa chiqarish) kabi fiqhiy usullar ham islom ta'limotining kengayishida muhim rol o'ynagan. Qur'on – Allohning bevosita kalomi sifatida muqaddaslik darajasiga ega bo'lib, har bir oyat tafsir etilgan holda turli davrlarda yangi ma'nolar kasb etgan.

Hadislar esa, Rasululloh Muhammad (s.a.v.)ning amaliy faoliyati, axloqiy namunasi va kundalik hayotdagi qarorlarini o'z ichiga olgan manbadir.

Bu ikki asosiy manba tafsir, fiqh, aqida va tasavvuf singari diniy fanlarning shakllanishiga zamin yaratgan. Ijmo' va qiyos orqali esa zamonaviy muammolarga diniy nuqtai nazardan javob topish imkoniyati yaratilgan.

Islom dini ikki asosiy manba – Qur'oni karim va Payg'ambar Muhammad (s.a.v)ning hadislariga tayanadi. Qur'on musulmonlar uchun ilohiy vahiy sifatida qabul qilinadi va u hayotning barcha jabhalariga oid qoidalarni o'z ichiga oladi. Hadislar esa, Payg'ambarimizning hayoti, so'zlari va amallari orqali Qur'on mazmunini yanada tushunarli qilib beradi. Ushbu manbalar orqali islom aqidasi, fiqh (huquq), axloqiy me'yorlar, ibodat tartiblari va jamiyatdagi o'zaro munosabatlar haqidagi ta'limotlar shakllangan.

Islomdagi aqida, fiqh va axloqiy ta'limotlar

Islom dini o'zining to'liq va mukammal tizimi bilan inson hayotining barcha jabhalarini qamrab oladi. U o'zining aqida, fiqh va axloqiy ta'limotlari orqali insonlarni ma'naviy jihatdan tozalash, jamiyatni barqarorlashtirish va adolatni ta'minlashga qaratilgan yo'nalishlarni taklif etadi. Ushbu uchta asosiy tamoyil, ya'ni aqida, fiqh va axloq, Islomning shakllanishi va tarqalishida muhim o'rin tutadi. Har birining o'ziga xos o'rnini bor va ular o'zaro chambarchas bog'langan holda islom jamiyatining shakllanishiga yordam beradi.

Aqida so'zi arab tilida "qad" so'zidan olingan bo'lib, "mustahkam" yoki "tug'rilash" ma'nosini anglatadi. Islomdagi aqida – bu musulmonlarning asosiy e'tiqodlar tizimidir. Islomda aqida tizimi juda aniq va lo'nda tarzda belgilangan. Aqidaning markazida Allohning yagonaligi, O'zi va O'zgalar bilan munosabatlar va O'zining barcha sifatlariga ishonish turadi. Musulmonlar Allohni yagona, bo'linmas va barcha mavjudotlardan ustun deb biladilar. Ularning eng asosiy e'tiqodi, Allohning barcha fazilatlariga ishonish, Ya'ni, O'zi adolatli, marhamatli, rahmli va qudratli ekanligiga to'liq ishonishdir. Islomda farishtalar, kitoblar, payg'ambarlar va oxirat hayotiga ishonish ham juda muhim o'rin tutadi.

Aqidaning boshqa bir muhim jihati esa taqdirga ishonishdir. Musulmonlar barcha ishlarining Alloh tomonidan yozilganini va har bir narsaning o'z taqdiriga muvofiq amalga oshirishini qabul qiladilar. Islom aqidasi ko'ra, Qiyomat kunida barcha odamlar Alloh oldida javob beradi va ular yaxshi ishlari uchun mukofotlanadi, yomon ishlari uchun esa jazo oladi.

Fiqh islomning amaliy jihatlarini o'rgatadi. Bu so'z arabcha "tushunish" ma'nosini anglatadi va asosan shariat qonunlarini tushunish va ularga amal qilishni bildiradi. Fiqhda musulmonlarning hayotini tartibga soluvchi ko'plab qoidalar va qoidalar mavjud. Fiqh, Qur'on va Hadisga asoslanib, musulmonlarning ibodatlari, ijtimoiy hayoti, huquqlari va majburiyatlarini belgilaydi. Fiqhda ibodatlar (namoz, ro'za, zakot, haj)ning qanday amalga oshirilishi, shuningdek, iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va mazhabiy muammolarni hal qilishga doir tafsilotlar keltiriladi.

Fiqh, musulmonlarning ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy hayotini tartibga soluvchi qoidalar to'plamidir. Masalan, nikoh, meros, tijorat, mehnat munosabatlari va boshqa jamiyat hayoti bilan bog'liq masalalarda fiqhning ahamiyati katta. Musulmonlar fiqhga asoslanib, o'z hayotlarini shariatga muvofiq tarzda tashkil etishga harakat qiladilar.

Fiqhning har bir asosi Qur'on va Hadisga tayanib chiqarilgan bo'lib, ularning zamonaviy talqinlari musulmonlarning har kunlik hayotiga yondashuvni taqdim etadi.

Islom axloqi – bu insonning ruhiy, ijtimoiy va ma'naviy jihatdan to'g'ri, halol, adolatli va pok bo'lishini ta'minlaydigan qoidalar majmuasidir. Islomda axloqiy qadriyatlar muhim o'rin tutadi va ular insonga nafaqat o'zining ma'naviy holatini yaxshilashga, balki jamiyatda tinchlik va adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Islom axloqining asosiy tamoyillari adolat, halollik, sabr, mehr-muhabbat, kechirimlilik va rahm-shafqatga asoslanadi.

Islomda axloqiy ta'limotlar Qur'on va Hadislarda keng o'rin egallaydi. Qur'on o'zida halollik, rostgo'ylik, bag'rikenglik kabi muhim axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi. Rasululloh Muhammad (s.a.v.) esa o'z hadislarida axloqiy fazilatlarni tarbiyalashga katta e'tibor bergan. U insonlarga adolatli, halol, samimiy va mehribon bo'lishni tavsiya qilgan. Islomda ijtimoiy adolat, xotin-qizlarga hurmat, ota-onaga ehtirom va yetimlarga g'amxo'rlik kabi masalalarga katta ahamiyat beriladi.

Shuningdek, Islom axloqiy ta'limotlari, jismoniy va ruhiy tozalikka e'tibor qaratadi. O'zini tozalash, haqiqiy sabr, gunohlarni kechirish va boshqalarga yordam berish kabi fazilatlar musulmonning axloqiy jihatdan pok va to'g'ri bo'lishiga yordam beradi.

Islom dini aqida, fiqh va axloqiy mezonlar orqali shaxs va jamiyat hayotiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Aqida – e'tiqod tizimi bo'lib, unda Allohning yagonaligiga, farishtalar, ilohiy kitoblar, payg'ambarlar, qiyomat kuni va taqdirga ishonish asosiy elementlar sifatida qaraladi. Bu tushunchalar musulmon kishining ruhiy mustahkamligini shakllantiradi va uni ma'naviy jihatdan tarbiyalaydi.

Fiqh – shariat qonunlarini amaliy hayotda qo'llashga doir bilimlar tizimidir. Fiqh orqali musulmonlar ibodat qilish, muomala yuritish, oilaviy va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladilar. Fiqhning rivojlanishida to'rt asos – Qur'on, hadis, ijmo' va qiyos hal qiluvchi o'rin tutadi.

Axloqiy ta'limotlar esa musulmonning shaxsiy fazilatlarini – rostgo'ylik, halollik, sabr, bag'rikenglik va kechirimlilikni – rivojlantirishga qaratilgan. Islom axloqi ijtimoiy adolat, mehr-oqibat va tinchlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Islom aqidasi eng asosiy e'tiqodlar – Allohning borligi va yagonaligi, farishtalarga, ilohiy kitoblarga, payg'ambarlarga, qiyomat kuniga va taqdirga ishonish – asos bo'lib xizmat qiladi. Bu e'tiqodlar musulmonning dunyoqarashini shakllantiradi.

Fiqh esa musulmonlarning kundalik hayotidagi amaliy qoidalarni belgilaydi. U ibodat (namoz, ro'za, haj, zakot) tartiblarini, nikoh, meros, muomalalar kabi masalalarni o'rgatadi. Shuningdek, islom axloqi adolat, halollik, sabr, mehr-shafqat, ehson kabi fazilatlarni targ'ib qiladi. Bu qadriyatlar nafaqat shaxsiy hayotda, balki jamiyatda ham tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Dinshunoslik va Islom

Dinshunoslik – dinlarni ilmiy asosda o'rganuvchi fan bo'lib, u tarixiy, falsafiy, ijtimoiy va madaniy nuqtai nazardan turli diniy tizimlarni tahlil qiladi. Islom dini dinshunoslik fani uchun eng muhim o'rganish obyektlaridan biridir. Dinshunoslar Qur'on va hadislarining shakllanish jarayoni, ularning jamiyatdagi ta'siri, diniy maktablar va mazhablarning rivojlanishini chuqur o'rganadilar.

Ular nafaqat dini matnlarni, balki diniy rituallar, urf-odatlar va diniy ongning shakllanishi kabi jarayonlarni ham tadqiq qiladilar.

Islomni o'rganishda dinshunoslik yondashuvi uning faqat e'tiqodiy emas, balki tarixiy va madaniy jihatlarini ham yoritishga yordam beradi. Masalan, islom tsivilizatsiyasining fan, san'at, me'morchilik va falsafaga qo'shgan hissasi dinshunoslikda alohida o'rganiladi.

Shuningdek, zamonaviy dinshunoslik islomdagi radikallik, diniy identitet va modernizatsiya kabi masalalarga ham ilmiy yondashuv orqali izoh beradi. Shu bilan birga, Islom va boshqa dinlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashda dinshunoslik muhim vosita hisoblanadi.

Dinshunoslik fanida Islom dini turli jihatlarini bilan o'rganiladi: tarixiy, falsafiy, ijtimoiy va madaniy nuqtai nazardan. Dinshunoslar Qur'on tafsirini, hadis ilmini, fiqh maktablarini, tasavvuf tariqatlarini tahlil qiladi. Ular islom tarixida yuz bergan voqealarni, diniy-siyosiy harakatlarni, mazhablarning shakllanishini, shuningdek, zamonaviy dunyoda Islomning o'rni va muammolarini ilmiy asosda o'rganadilar.

Shuningdek, dinshunoslik Islomni boshqa dinlar bilan qiyosiy tahlil qilish, diniy tolerantlik va mezbonlik kabi qadriyatlarni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Bugungi globallashuv jarayonida dinshunoslik fanining Islom haqidagi yondashuvlari nafaqat musulmon dunyosi, balki butun insoniyat uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy jamiyatda Islom ta'limotining o'rni

Bugungi kunda Islom dini ko'plab sohalarida, xususan, ta'lim, huquq, axloq, sog'lom turmush tarzida o'z ta'sirini namoyon qilmoqda. Islomiy moliya, halol iqtisod, diniy ta'lim muassasalari, xalqaro tashkilotlarda musulmon davlatlarning faolligi bu dinning global miqyosdagi rolini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy dinshunoslikda radikalizm, diniy ekstremizm va noto'g'ri talqinlar bilan kurashish ham dolzarb masalalardan biridir.

Ilm-fan taraqqiyoti, texnologik yutuqlar va dunyoqarashdagi o'zgarishlar fonida, Islom ta'limotlari yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Bu borada zamonaviy dinshunoslar Qur'on tafsirini zamonga mos tarzda sharhlash, islom axloqini yoshlar ongiga singdirish, jamiyatda din va dunyoqarash muvozanatini ta'minlashga xizmat qilmoqdalar.

Xulosa

Islom dini o'zining mustahkam e'tiqodiy, axloqiy va huquqiy tizimi orqali inson hayotining barcha sohalariga yo'l ko'rsatuvchi manba hisoblanadi. U tinchlik, adolat, o'zaro hurmat, ilmu ma'rifatga asoslangan jamiyat barpo etishni targ'ib qiladi.

Dinshunoslik fani esa Islom ta'limotlarini chuqur tahlil qilib, uni zamonaviy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladi. Bugungi kunda bu ikki sohaning o'zaro integratsiyasi nafaqat diniy bilimlarning chuqurlashuviga, balki jamiyat barqarorligiga ham xizmat qilmoqda.

REFERENCES

1. Azizxo'jaev A. *Dinshunoslik*. — Toshkent: O'zbekiston, 2002. — **23-bet**.
2. G'afurov B.G. *Islom va jamiyat*. — Toshkent: Sharq, 2004. — **35-bet**.
3. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — **18-bet**.
4. Mirzayev R. *Islom axloqi asoslari*. — Toshkent: Movarounnahr, 2005. — **42-bet**.
5. Said Ahmad. *Islomda odob va axloq*. — Toshkent: Hilol-Nashr, 2006. — **29-bet**.
6. Aliyev A. *Din asoslari*. — Toshkent: Fan, 2003. — **31-bet**.

7. Toshpo‘latov Sh. *Din va ma’naviyat*. — Toshkent: Ma’naviyat, 2007. — **37-bet**.
8. Yunusov H. *Odob-axloq asoslari*. — Toshkent: O‘qituvchi, 2004. — **44-bet**.
9. Zohidov S. *Musulmonlik odoblari*. — Toshkent: Movarounnahr, 2002. — **21-bet**.
10. Hojiakbarov M. *Islom tamoyillari va axloq*. — Toshkent: Ma’naviyat, 2009. — **40-bet**.